

GOTŠALK Z POMUKU VÝKLAD NA LOMBARDOVY SENTENCE

Gotšalk (Oscalco), mnich cisterciáckého kláštera v Pomuku – je znám pouze pod tímto jménem, zřejmě klášterním – působil v druhé polovici 14. století na pařížské universitě jako profesor theologie. Jeho výklad na Sentence Petra Lombarda ukazuje, že Gotšalk patřil k tamnímu okruhu skeptických filosofů a theologů, kteří nešli ani „starou cestou“, t. j. ve směru filosofie aristotelsko-tomášovské, ani nepodlehli zcela occamismu a nominalismu, jak je zřejmé z uveřejněného překladu první části první (úvodní) kvestie, kde se velmi zajímavě rozlišuje mezi metodou i vědou theologickou a vědou vlastní.

O ROZDÍLU MEZI ARGUMENTACÍ THEOLOGICKOU A FILOSOFICKOU

Zda je možno theologickou argumentací dosáhnout vědeckého poznání ve vlastním smyslu toho slova?

Za prvé se praví, že nikoli: Žádná argumentace, kterou vzniká, utvrzuje se a brání víra, nevede k vědě; vědění nabyté argumentací, jež má vlastnosti theologické, je tedy tohoto druhu. Horní návěst je zřejmá, poněvadž víra a věda jsou neslučitelné, a to z toho důvodu, že věda je vědění evidentní, kdežto víra je jakési přistoupení k něčemu bez evidence; tudíž to, čím vzniká a utvrzuje se víra, není vědou ve vlastním smyslu toho slova. Dolní návěst vysvětluje ze slov blaženého Augustina: „... přičta této vědě to, čím vzniká nejspasitelnější víra“ (ve spise De Trinitate, kap. 1).

Za druhé se praví: Vědecké ve vlastním smyslu toho slova není vědění, které nevzniká z principů o sobě poznatelných; theologie je tudíž také taková. Dolní návěst je evidentní, poněvadž theologický postup vychází z principů, které předpokládají víru, podle známého výroku: „Neuvěříte-li, neporozumíte.“ Proti tomu se praví: Vědecké je takové vědění, kterým se vědecky odpovídá na argumenty nevěřících, a ukazuje se, že víra vědecké argumenty neobsahuje. To je postup theologický; jinak by byla marná všechna theologie a její studium, kdyby zkušeni theologové nemohli s její pomocí obhájit článků víry proti důvodům protivným v míře větší než nějaká stařena. Horní návěst je evidentní, poněvadž jako je úkolem vědy vést důkazy až k přijatelným závěrům, tak je také třeba, aby bylo možno skrze ni odpovídat na všechny pochybnosti proti ní vznášené podle slov Aristotelových: „Je třeba hledati cesty k tomu, aby naše zkoumání bylo schopno řešit všechny otázky.“

V této otázce zamýšlím postupovat takto: za prvé se bude zkoumat povaha theologického postupu, za druhé pravdivost soudu, o kterém se pochybuje.

Co se týče bodu prvního, za prvé uvedu these, za druhé připojím námítky proti nim, za třetí vyvrátím důvody protivné. Pročež budiž první these tato: Není možný žádný jiný postup theologický, leč opřený o principy obsažené v Písmu svatém nebo o víru nebo o závěry z Písma odvozené. Tato these se dokazuje takto:

30 Postup theologický není možný, leda na základě principů theologických, ale není principů theologických, leč takových, které jsou obsaženy v Písmě svatém nebo jsou
odtud odvozeny jako články víry a pod. Horní návěst je sama o sobě evidentní:
neboť jako postup geometrický nevychází z principů metafysických nebo lékař-
35 logických. Dolní návěst se dokazuje takto: Principy nějaké argumentace nemohou
být méně věrohodné než závěry argumentací tou získané, avšak závěry theologické,
ať již jsou obsaženy v Písmu svatém, či nikoli, jsou tak bezprostřední a tak věrohod-
né, že opak jich se stává opakem některé these obsažené v Písmu svatém; kdyby
tomu tak nebylo, postup theologický by zcela selhával a vznikl by paralogismus,
40 pochybený buď v materiálních předpokladech ze špatného pochopení Písma nebo
ve formě atd.

Za druhé se dokazuje tato these takto: Buď se postup theologický děje na zá-
kladě principů nutných a zřejmých, čehož ovšem není, poněvadž v tom případě by
i závěry theologické byly zřejmé, nebo na základě principů toliko pravděpodob-
45 ných, čehož také není, poněvadž pak by nikdo nemohl být odsouzen jako kacír pro
nesprávné chápání Písma nebo proto, že by se o Písmu nepřipustně vyjadřoval
před znalci theologie; a protože by v důsledku toho nikdo nemohl rozumět Písmu,
leč jen pravděpodobně, bylo by pak o komkoli možno pochybovat, zdali chápe
Písmo správně, či nikoli, a tudíž by bylo také nerozvážné odsuzovat k upálení ně-
50 koho, o němž by nebylo lze — leda jen ukvapeně — tvrdit, že v chápání Písma
bloudí. Zbývá tedy jen třetí možnost, že argumentace theologická je možná jen na
základě evidentních závěrů vyplývajících z Písma.

Za třetí se dokazuje takto: Kdyby se theologická argumentace dala na základě
principů jiných než theologických, hlavním problémem by se zdálo to, že theolo-
55 gický postup záleží v přesvědčování nebo v důvodech podírajících výroky Písma
svatého nebo závěry theologické, protože ty jsou velmi užitečné k vytváření a ži-
vení víry; ale tomu tak není, protože žádný důvod toho druhu nepůsobí přesvěd-
čivě, může-li mít proti sobě důvody stejně pravděpodobné nebo ještě pravděpodob-
nější. To je dobře známo theologům, že totiž důvody uváděné proti víře nalézají
60 v našem přesvědčení více místa než důvody pro ni. Proto argumentace theologická
nebo vůbec cesta k theologickému vědění nezáleží v žádném přesvědčování tohoto
druhu.

To se potvrzuje také všeobecným pojetím theologické argumentace. Všichni
se totiž domnívají, že jen tenkrát něco dokazují theologicky, jestliže to dokazují
65 z výroků Písma svatého. Pročež, jestliže by byla na příklad položena otázka, zda
Bůh je věčný a jediný, tu jeden dokazuje že ano, a to z věčnosti pohybu — jako
postupoval Filosof v dvanácté knize své *Metafysiky* —, jiný však dokazuje totéž
poukazem na slova evangelia svatého Jana, kap. 1: Na počátku bylo slovo atd., jak
činí i Augustin ve spise *O víře k Petrovi* v kap. 6 a tak pod. Nepochybně se všichni
70 shodnou na tom, že uvedený první důkaz oné otázky není theologický a stejně není
theologický ani kterýkoli důkaz jiný, který by se opíral o návěsti vybrané z věd

světských; ostatní však důkazy a jim podobné sluší nazvat theologickými, jak soudí i Dionysius ve spise O božských jménech, v kap. 2: že totiž to, co nesouhlasí s výroky Písma svatého, nemůže se stát návodem k theologickému vědění.

- 75 Když tedy nic jiného nemůže být návodem k theologickému vědění než theologická argumentace ve vlastním smyslu toho slova — podobně jako názvu „geometrická“ zasluhuje ta argumentace, kterou se získává vědění geometrické — z toho vyplývá, že žádná argumentace, která nevychází buď z výroků Písma svatého nebo z takových výpovědí, které se příčinně z těchto výroků vyvozují, není theologická.
- 80 Z toho pak zjevně plyne i důsledek, že kdyby tato argumentace byla jiná než theologická, mohla by — ovšem za předpokladu, že spočívá na správných základech — být vedena ještě také cestou theologickou proti takové argumentaci, která s Písmem svatým nesouhlasí. Není-li však žádné jiné theologické argumentace, pak je to ta, která — jak bylo řečeno — vychází z Písma svatého. A tento důsledek
- 85 je evidentní, protože je faktem, že nějaká theologická argumentace existuje.

- Z tohoto závěru vyvozují ještě tři dodatky: První je ten, že žádná argumentace ve vlastním slova smyslu theologická není zjevná ve světle přirozeného rozumu ani z návěstí čistě pravděpodobných, protože jen z takové argumentace vzniká mínění; avšak i když taková argumentace je evidentní pro toho, kdo ji nahlíží, přece odporuje
- 90 Písmu svatému. — Druhý dodatek je namířen proti témuž doktorovi, totiž Petru Aureolimu, že totiž závěry pravděpodobné nejsou theologickými principy ve vlastním slova smyslu; tento dodatek je evidentní, neboť jinak by platilo, že theologie ve vlastním smyslu se podřizuje specifickým způsobem lidským, a to nikoli jakýmkoli, nýbrž pouhým domněnkám, což by ovšem bylo na zřejmou újmu její
- 95 důstojnosti. Z toho vyplývá nutně i závěr, že by pak theologie musela odtud také vybírat své principy. — Třetí dodatek konečně je ten, že argumentace čistě theologická není složena z principů ani nutných ani o sobě zřejmých; to je celkem evidentní, protože takové principy by nemohly být předmětem pouhé víry ani být obsaženy v svatém Kánonu.

Nadpis: *Lombardovy sentence* Petrus Lombardus, středověký scholastik († 1160); jeho spis *Libri sententiarum* o 4 kn. podával v systematickém uspořádání výběr nejdůležitějších thesů ze spisů církevních Otců o základních otázkách theologických a filosofických, byl vykládán na středověkých universitách i literárně zpracováván — 4 *nevede k vědě* doplň: ve vlastním smyslu slova — 5 *je tedy tohoto druhu* t. j. nikoli vědou ve vlastním smyslu slova — 8-9 *Aurelius Augustinus* (354-430), biskup v severoafrickém městě Hipponě, přední autorita starokřesťanské církve ve věcech theologických; *této vědě* totiž theologii; citované místo ze spisu *De Trinitate* (O Trojici) není v kap. 1, nýbrž 14 a zní takto: *non utique quidquid sicri ab homine potest in rebus humanis... huic scientiae tribuens, sed illud tantummodo, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur* — 12 *je tudíž také taková* nevzniká z principů o sobě poznatelných, t. j. není vědecká ve vl. smyslu slova — 14 *Neuvěříte-li, neporozumíte* v této podobě (lat.: *nisi credideritis, non intelletis*) nedoloženo ani v bibli ani u církevních Otců; citováno snad podle t. zv. Septuaginty (nejstaršího překladu Starého Zákona do řečtiny, Iz. 7,9; Vulgata: *Si non credideritis, non permanebitis*) — 21 *podle slov Aristotelových: Je třeba...* srov. k tomu Aristoteles, *Analytica post.* II, 90n, kde se vykládá o čtyřech základních otázkách každého výzkumu a o tom, že všechny

jsou hledáním středního členu – 39 *paralogismus* v logice chybný závěr n. vadný důkaz, vznikající z neznalosti věci nebo logických pravidel – 57 *žádný důvod toho druhu* důvod nikoli nutný, nýbrž pouze „pravděpodobný“, působící na přesvědčení – 67 *Filosof v dvadnácté knize své Metafysiky* Aristoteles, Metafysika 1071n – 69 *Augustin ve spise o víře k Petrovi* odkaz se nehodí na žádný z několika Augustinových menších spisů nadepsaných v lat. orig. De fide, nýbrž na 2. knihu De anima (O duši), která má věnování Ad Petrum presbyterum a vykládá m. j. také o otázkách víry – 73 *Dionysius ve spise O božských jménech* Dionysius Areopagita, podle tradice žák apoštola Pavla a první biskup athénský. Jeho cit. spis (*Περὶ θεῶν ὀνομάτων*), jeden ze čtyř, které se pod jeho jménem dochovaly, je charakterisován spojováním křesťanské dogmatiky s mystickými spekulacemi směru novoplatonského – 90-91 *proti těmž doktorovi... Petru Aureolimu* Petrus Aureoli (Pierre d'Auriol, *1322), slavný mistr pařížské university, zvaný Magister praecipuus, Doctor novus, Doctor facundus; arcibiskup v Aix en Provence, známý svými tendencemi intelektualistickými a empirickými

MICHAL PRAŽSKÝ O VLÁDĚ KNÍŽAT

Michal, vikář pražského kartusiánského kláštera Zahrady Panny Marie, náleží mezi přední theology doby Jenštejnovy. Vedle několika asketických děl, určených především členům vlastního řádu, napsal r. 1387 obsáhlý spis O vládě knížat (De regimine principum) v podobě dialogu mezi Rupertem (t. j. Ruprecht III. Falckým, jemuž jest traktát věnován) a Michalem (t. j. autorem).

Při skládání tohoto spisu se Michal opíral o některá starší pojednání, zabývající se podobnými otázkami, jako byly v první řadě spisy Tomáše Akvinského a Egidia Římského.

Uveřejněný výňatek, vykládající „o spravedlivé válce“, není bez časových narážek na církevní a politické poměry za velikého schismatu západního a byl znám i v době husitské, na př. Janu z Příbramě, a nějakým prostřednictvím i Petru Chelčickému, který ovšem důvody Michalovy, jehož nejmenuje, odmítá zcela rozhodně.

O SPRAVEDLIVÉ VÁLCE

Jak a kdy je dovoleno válčit a bojovat a že knížata mají též na obranu válku vést a co je spravedlivá válka, v níž má kníže co nejvíce užít statečnosti.

Michal: Ačkoli již od Krista byl všem křesťanům mír zvěstován, přece se proto válka, je-li vedena správně a způsobem náležitým, nijak netupí, nýbrž se 5 doporučuje slovy Ambrožovými: „Statečnost, která hájí vlast před barbary válkou nebo brání slabých a spojenců před lotry, je plně spravedlivá.“ Tak Ambrož. Pročež i blažený Augustin praví: „Kdyby křesťanská kázeň vůbec haněla války, prosím v evangeliu by byla dána spíše ta spasitelná rada, aby zahodili zbraně a úplně se vzdálili od vojska. Avšak bylo jim řečeno: „Nikoho netýrejte a buďte spokojeni 10 se svým žoldem.“ Když jim tedy (Kristus) přikázal, aby byli spokojeni vlastním žoldem, nezakázal jim válčit.“ Tak Augustin. Proto týž praví i inde takto: „Nedomnívej se, že se nikdo nemůže líbit Bohu, kdo bojuje válečnou zbraní. Mezi těmi byl i svatý David, o němž vydal Pán tak veliké svědectví. Mezi těmi byl i onen setník, který řekl Pánu: Nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rci slovem